

УДК 159. 922.73

РОЗВИТОК САМОРЕГУЛЯЦІЇ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ У ВЗАЄМОДІЇ З ОДНОЛІТКАМИ І ДОРОСЛИМИ

Носко Л.А., магістр психології
 Базика Є.Л., к.психол.н., доцент кафедри психології
 Миколаївський міжрегіональний інститут
 Відкритого міжнародного університету розвитку людини «Україна»

У статті представлено результати теоретичного обґрунтування й експериментального вивчення сукупності особливостей, психологічних умов і чинників, що забезпечують розвиток саморегуляції старших дошкільників як показника доволіної поведінки в процесі взаємодії з однолітками і дорослими в різних видах діяльності.

Ключові слова: саморегуляція, взаємодія, доволіна поведінка, старші дошкільники.

В статье представлены результаты теоретического обоснования и экспериментального изучения совокупности особенностей, психологических условий и факторов, которые обеспечивают развитие саморегуляции старших дошкольников как показателя произвольного поведения в процессе взаимодействия со сверстниками и взрослыми в разных видах деятельности.

Ключевые слова: саморегуляция, взаимодействие, произвольное поведение, старшие дошкольники.

Nosko L.A., Bazyka E.L. DEVELOPMENT OF SELF-REGULATION OF CHILDREN OF PRESCHOOL AGE IN COOPERATING WITH COEVALS AND ADULTS

The results of theoretical ground and experimental study of aggregate of features are presented in the article, psychological terms and factors which provide development of self-regulation of children of preschool age as an index of arbitrary conduct in the process of cooperating with coevals and adults in the different types of activity.

Key words: self-regulation, cooperation, arbitrary conduct, children of preschool age.

Постановка проблеми. Проблема становлення доволіності й розвитку саморегуляції старших дошкільників у дитячій психології завжди привертала увагу багатьох дослідників і розглядається як провідна лінія розвитку особистості дитини. Актуальність дослідження визначається теоретичною значущістю вивчення регуляторних систем, регуляції і саморегуляції діяльності, поведінки, особистості в психологічній науці, а також пріоритетними напрямками Національної доктрини розвитку освіти України у XXI столітті та Законів України «Про освіту», «Про дошкільну освіту». Аналіз стану питань готовності дітей старшого дошкільного віку до навчання в школі засвідчує, що останнім часом збільшилась кількість дітей з ситуативним типом поведінки, розгалужених, імпульсивних, з підвищеною залежністю від предметного оточення. Недостатній розвиток компонентів регуляції на початку навчання в школі призводить до низки проблем у формуванні особистості дитини на наступному етапі розвитку [4, с. 27].

Основою вивчення доволіної поведінки і саморегуляції у класичній психології є положення концепції Л.С. Виготського про те, що особистість охоплює єдність поведінки, яка визначається ознакою оволодіння, і, відповідно, розвиток особистості – це становлення властивості володіти своїми психічними процесами й поведінкою. Психологічні дослідження доволіної поведінки і саморегуляції розглядалися в руслі вивчення вольової сфери людини. У концептуальних теоретичних роботах В.А. Іванікова, Є.П. Ільїна, В.К. Каліна, С.Л. Рубінштейна, В.І. Селіванова, О.О. Смирнової, М.Г. Ярошевського та ін. викладено напрями вивчення й сучасний стан проблеми волі, розкрито підходи і тенденції розвитку уявлень про волю, подано аналіз експериментальних і прикладних досліджень волі. У сучасній психології зазначену проблему презентовано двома підходами, що не виключають один одного, а саме: у руслі проблеми самодетермінації (мотиваційний підхід і підхід «вільного вибору») та саморегуляції (регуляційний підхід). Вольовий розвиток особистості – багатоконпонентний процес, що потребує обов'язкового формування цілісної системи усвідомленої саморегуляції [1; 3; 5].

Проблемі саморегуляції особистості присвячено значну кількість наукових праць в Україні і за кордоном дослідниками з різних напрямків психолого-педагогічної науки – загальної, вікової і педагогічної, спортивної, соціальної психології, психології особистості, патопсихології, у яких розглянуто різні аспекти і рівні саморегуляції: вивчення саморегуляції на рівні процесів і станів психіки (К.М. Гуревич, О.О. Конопкін, В.І. Моросанова, Б.М. Теплов та ін.); особливості саморегуляції особистості у сфері міжособистісних відносин (К.О. Абульханова-Славська, Б.Ф. Ломов, Ю.О. Міславський та ін.); саморегуляція і становлення професійної діяльності особистості (С.В. Авраменко, О.В. Білоус, Н.В. Самоукіна та ін.); саморегуляція емоційних станів (Б.І. Додонов, Є.І. Рогов, Є.Л. Яковлева та ін.); саморегуляція самоактивності і самосвідомості, Я-концепція (М.І. Боришевський, І.В. Дубровіна, І.Н. Захарова, В.К. Котирло, С.Є. Кулачківська, А.В. Петровський, А.І. Сілвестру, А.Г. Спінкін, Л.І. Уманець та ін.); мотиваційна регуляція (В.Г. Асеев, В.І. Степанський, А. Маслоу та ін.); ціннісно-смилова регуляція (А.Г. Асмолов, О.О. Бодальов, Д.О. Леонтьев та ін.); саморегуляція і стрес (Д.Т. Бадмаева, Т.С. Чуйкова та ін.). Концептуальні й цілеспрямовані дослідження О.О. Конопкіна, Б.С. Круглова, Н.Ф. Круглової, В.І. Моросанової, О.К. Осницького, М.О. Сипачева та ін. щодо розкриття психічної свідомої саморегуляції як системної і загальної форми психічної активності, виявлення функціональної структури цілісних процесів саморегуляції дали змогу науковцям вивчати вікові закономірності розвитку процесів доволіної саморегуляції в діяльності й поведінці.

Аналіз чинних програм, за якими працюють дошкільні навчальні заклади (далі – ДНЗ) України, засвідчує, що в їх змісті передбачено завдання, що відповідають основній лінії розвитку особистості – становленню доволіності. Це розвиток доволіності психічних процесів (уваги, пам'яті тощо), дій за інструкцією, цілепокладання, супідрядності мотивів, опосередкованості поведінки моральними нормами тощо. Доволіність поведінки виявляється в різних формах зовнішньої і внутрішньої психічної активності особистості. Проте аналіз результатів навчання і виховання дітей в сучасних ДНЗ свідчить, що питанням

формування довольності й розвитку саморегуляції не приділяється достатньої уваги. Ініціація розвитку довольності дитини йде ззовні, коли мета і завдання будь-якої діяльності задаються дорослими, а дитина може лише прийняти їх або не прийняти (Л.О. Кожаріна, О.Л. Кононко, С.Є. Кулачківська, С.О. Ладивір, Т.О. Піроженко та ін.). Основним критерієм сформованості довольності є підпорядкування поведінки дитини нормам і правилам. У практиці дошкільної освіти розповсюджене розуміння довольності як самовизначення і самопримушення, проте для формування істинної довольності поведінки в дошкільному віці необхідно розвивати такі якості, як-от: ініціативність, активність особистості, яка ініціюється самою дитиною як суб'єктом діяльності [2; 5].

Вивчення теоретичних засад проблеми дає змогу загалом звернути увагу на декількох її аспектах, а саме: недостатня теоретична база і методичне забезпечення процесу розвитку психічної саморегуляції в дошкільному віці в різних видах довольної активності дитини з урахуванням складності механізму становлення довольної активності й вікових особливостей дітей дошкільного віку; необхідність визнання впливу на розвиток психічної саморегуляції суперечності між потенційними можливостями розвитку суб'єктності дитини й умовами для її здійснення в освітньому процесі ДНЗ і вдома; тиск з боку дорослих щодо керування діяльністю дитини, обмеження можливостей для вибору.

Окреслені науково-практичні завдання розвитку дошкільної освіти в Україні у єдності з актуальною проблематикою сучасної психологічної науки й зумовили вибір теми нашого дослідження «Розвиток саморегуляції старших дошкільників у взаємодії з однолітками і дорослими».

За об'єкт дослідження ми взяли психічну саморегуляцію довольної активності в дошкільному віці, тоді як **предметом** – є особливості й психологічні умови розвитку функціонально-повноцінної структури психічної саморегуляції довольної активності в дошкільному віці.

Мета даної статті – доповісти результати теоретичного обґрунтування й експериментального вивчення сукупності особливостей, психологічних умов і чинників, що забезпечують розвиток саморегуляції старших дошкільників як показника довольної поведінки в процесі взаємодії з однолітками і дорослими в різних видах діяльності.

Гіпотеза нашого дослідження полягала в припущенні того, що успішність розвитку функціонально-повноцінної (за О.О. Конопкіним) структури психічної саморегуляції довольної активності дошкільника знаходиться в залежності від певної сукупності психолого-педагогічних умов, як-от: 1) якісних показників розвитку самосвідомості, позитивного образу «Я» дитини; 2) становлення довольної активності у взаємодії старших дошкільників з однолітками і дорослими в системі суб'єкт-суб'єктних відносин.

Відповідно до мети та гіпотези даного дослідження було визначено такі **завдання**: 1) дослідити ступінь розробленості проблеми психічної саморегуляції особистості дошкільника в сучасній психологічній науці; 2) вивчити особливості розвитку структури психічної саморегуляції в старших дошкільників у різних видах діяльності; 3) виявити чинники і психологічні умови, що визначають ефективність розвитку психічної саморегуляції в процесі взаємодії дитини з однолітками і дорослими; 4) розробити модель оптимізації розвитку психічної саморегуляції старших дошкільників; 5) здійснити експериментальну перевірку методики оптимізації розвитку психічної саморегуляції довольної поведінки дітей старшого дошкільного віку.

Для розв'язання висунутих завдань і перевірки гіпотези використано комплекс методів дослідження:

теоретичний аналіз психолого-педагогічної літератури; цілеспрямоване спостереження за довольною активністю дітей дошкільного віку в різних видах діяльності у взаємодії з однолітками і дорослими з метою з'ясування наявного рівня розвитку компонентів структури психічної саморегуляції; методи психологічної діагностики, адаптовані відповідно до завдань дослідження; методи масового збору емпіричного матеріалу (анкетування, експертне опитування); психолого-педагогічний експеримент (констатуючий, формуючий). Обробка результатів і порівняння експериментальних даних з вихідними здійснювалася за допомогою методів математичної статистики.

Теоретичне значення дослідження полягає в тому, що: результати діагностичних зрізів поповнюють наукове уявлення про рівень розвитку психічної саморегуляції як показника розвитку довольної поведінки в дошкільному віці; визначено й обґрунтовано особливості актуалізації структурних компонентів акту психічної саморегуляції дошкільника в різних видах діяльності; апробовано й перевірено нові психолого-педагогічні підходи щодо розвитку саморегуляції старших дошкільників у різних специфічно-дитячих видах діяльності; обґрунтовано, що позитивний образ «Я» виступає функціональним центром акту психічної саморегуляції довольної поведінки дошкільника.

Практичне значення роботи визначається тим, що: розроблено та адаптовано до предмету магістерського дослідження діагностичний інструментарій, який може бути використано практичними психологами системи освіти; упроваджено науково-методичні рекомендації щодо цілеспрямованого управління процесом розвитку саморегуляції старших дошкільників у різних специфічно-дитячих видах діяльності у взаємодії з однолітками і дорослими.

Виклад основного матеріалу дослідження. З метою з'ясування рівнів сформованості функціональної структури процесу психічної саморегуляції дошкільників у різних видах доступної дитині довольної активності було проведено констатуючий етап експерименту.

Розроблена програма констатуючого експерименту передбачала використання методів: збирання й аналіз експертних оцінок батьків і вихователів за допомогою анкетування.

Для отримання експертних оцінок батьків щодо розвитку психічної саморегуляції дошкільників в умовах сім'ї було проведено анкетування 55 батьків. Текст анкети складено таким чином, щоби батьки могли зрозуміти які прояви у поведінці і діяльності дитини характерні для саморегуляції її довольної активності. Узагальнений текст анкети і кількісні показники подано в табл. 1.

Як засвідчує табл. 1, на перше запитання анкети «Чи звертаєте ви увагу на активність і необхідність формування самостійності у вашої дитини вдома?» позитивну відповідь надала переважна більшість батьків – 93%, негативної відповіді не зафіксовано, вагалися відповісти лише 7% респондентів. Тобто батьки дітей старшого дошкільного віку, розуміють важливість формування довольної поведінки і саморегуляції у дитини перед початком шкільного навчання. Разом з тим, наявність відчуття у дитини того, що вона вже багато чого уміє робити самостійно відмітили лише 23% батьків, 40% надали негативну відповідь і 37% вагалися, що свідчить про наявність невідповідності між тим що дорослі очікують від дитини старшого дошкільного віку у її довольній активності і що спостерігають у повсякденному житті. Наявність у родині правил, які дитина знає, зазначили 74% батьків (це переважно обмеження і заборони, які батьки сформулювали у відповідях розширеного змісту анкети), 15% – не вважають це за необхідне, відповідь «важко сказати» зафіксована у 11% батьків. Натомість лише

Таблиця 1

Результати анкетування батьків щодо розвитку психічної саморегуляції старших дошкільників в умовах сім'ї

Запитання анкети	Відповідь		
	Так	Ні	Важко сказати
1. Чи звертаєте ви увагу на активність і необхідність формування самостійності і здатності управляти собою у вашої дитини?	93%	-	7%
2. Як на вашу думку, чи відчуває ваша дитина себе людиною, яка вже багато чого уміє робити?	23%	40%	37%
3. Чи існують у вашій родині правила поведінки які дитина знає?	74%	15%	11%
4. Чи дотримується ваша дитина у своїй поведінці «родинних правил»?	39%	34%	27%
5. Чи доручаєте ви своїй дитині робити щось самостійно?	17%	4%	79%
6. Чи уміє ваша дитина самостійно скласти простий план своїх дій і розповісти про нього?	15%	-	85%
7. Чи уміє ваша дитина оцінити досягнутий результат, знайти помилку, виправити її самостійно?	9%	47%	56%
8. Якщо в дитини виникають труднощі у виконанні доручення, то ви:	а) допомагаєте закінчити роботу разом;	54%	-
	б) примушуєте виконати завдання за винагороду або погрожуєте покаранням;	25%	-
	в) пояснюєте ще раз інструкцію, щоб дитина сама знайшла спосіб дії;	11%	-
	г) виконуєте завдання замість дитини, щоб дитина побачила результат;	3%	-
	д) просто дозволяєте їй припинити роботу;	7%	-
9. Чи навчаєте ви свою дитину певної послідовності побутових дій?	73%	15%	12%

Таблиця 2

Результати експертного опитування педагогів дошкільних навчальних закладів щодо визначення рівня емоційного благополуччя і саморегуляції довільної активності дітей у взаємодії з однолітками і дорослими

Запитання анкети	Відповідь		
	Так	Ні	Важко сказати
1. Чи впевнена дитина, що її кожного ранку чекають у групі, що їй раді? (спокійна, проявляє радість від зустрічі з дітьми й дорослими, із задоволенням йде в дитячий заклад).	86%	-	14%
2. Чи використовує дитина можливість самостійно, вільно вибирати матеріали, посібники, іграшки на полках й у зонах розвитку в групі?	85%	10%	5%
3. Чи використовує дитина своє право на вибір діяльності? (сама знаходить собі заняття, може підібрати матеріал, вибрати партнера, не очікує примушення або дозволу на діяльність тощо).	27%	64%	9%
4. Чи реалізує дитина своє право на відмову від колективної (спільної) діяльності? (робити щось самостійно в ігровій або розвивальній зоні в ситуації колективної діяльності).	7%	64%	29%
5. Чи може дитина вибрати свій індивідуальний спосіб дій з матеріалами, посібниками, іграшками? (відразу, або після 1-2 спроб робити не точно за інструкцією, по своєму, але досягаючи поставленої мети).	25%	48%	27%
6. Чи використовує дитина право на свій індивідуальний темп роботи? (просить додаткове завдання, якщо виконує його швидко; спокійно доводить розпочату справу до кінця, навіть якщо всі вже впоралися; може закінчити роботу через якийсь час).	12%	65%	23%
7. Чи використовує дитина можливість проявляти свою активність, у тому числі рухову? (уміє грати в рухливі ігри, організовує їх; прагне до руху; спокійно витримує навчальні навантаження).	67%	16%	17%
8. Чи використовує дитина життєвий простір групи для реалізації потреби як у спілкуванні, так і в усамітненні? (може при бажанні знайти куточок для спокійної самостійної гри або відпочинку).	98%	-	2%
9. Чи відчуває дитина себе членом «сім'ї-групи» висловлює свою думку або проявляє емоції, чи пропонує щось змінити в інтер'єрі, переставити як їй зручно або переобладнати?	59%	27%	14%
10. Чи прагне дитина отримати визнання, повагу, симпатію у взаємодії з однолітками і дорослими, проявляє ініціативу, сподівається при цьому на підтримку.	86%	7%	7%
11. Чи виявляє дитина почуття власної гідності? (прагне до високої самооцінки, переживає свою відповідність-невідповідність певним моральним еталонам, правилам, прийнятим у групі, уміє порівнювати себе з іншими, відносить себе до «гарних дітей»).	71%	-	29%
12. Чи відчуває дитина почуття провини, якщо щось не вийшло? (проявляє острах помилитися, тривожність, нерішучість, постійне очікування допомоги, підказки й підтримки від дорослого).	68%	15%	17%
13. Чи відчуває залежність від настрою інших дітей, вихователів? (проявляє «польове поведіння»: діти б'ються, плачуть, сміються і т. ін. – і я теж.).	75%	10%	15%
14. Чи впевнена дитина в тому, що слухняність (підпорядкування дорослим) – її головна позитивна риса в дитячому садку?	95%	-	5%

39% батьків визначили, що їх діти дотримуються у своїй поведінці «родинних правил», 34% дали негативну відповідь, а 27% не визначилися з відповіддю.

Щодо надання можливості дитині зробити щось самостійно 17% батьків дали позитивну відповідь, 4% негативну і 79% не визначилися, що свідчить про те що більшість батьків або не довіряє дитині або не звертає увагу на її потреби у довільній активності вдома.

Переважає кількість батьків (85%) не визначилися з тим чи уміє дитина самостійно складати простий план своїх дій і розповідати про нього. Лише 15% дали позитивну відповідь на це запитання, а негативних відповідей не зафіксовано.

Оцінно-контрольні дії дитини за результатами виконання доручення притаманні, на думку батьків, лише 9% старших дошкільників. 47% батьків вважають, що діти не уміють оцінювати і корегувати досягнутий результат, а 56% не змогли відповісти на це запитання.

Якщо у дитини виникають труднощі у виконанні доручення, то більшість батьків (54%) допомагають закінчити роботу разом, 25% – примушують виконати завдання, лише 11% – допомагають дитині зрозуміти інструкцію та самостійно знайти спосіб дії, 3% виконують завдання замість дитини і 7% просто дозволяють припинити роботу.

Вважають за доцільне навчати дитину певної послідовності побутових дій 73% батьків, 15% – не погодилися з тим і 12% респондентів не змогли визначитися.

Перед тим, як обстежити рівень розвитку психічної саморегуляції довільної активності дошкільників, було проведено анкетування педагогів ДНЗ. Педагогам необхідно було визначити рівень емоційного благополуччя і саморегуляції довільної активності дітей у взаємодії з однолітками і дорослими на основі цілеспрямованого спостереження за певними проявами поведінки і дій дитини в умовах ДНЗ.

Кількісні показники результатів експертного опитування подано в табл. 2.

Як засвідчує табл. 2.2, на запитання анкети під № 1, 2, 8, які визначають загальний позитивний емоційний фон відносин між дорослими і дітьми, позитивну відповідь надали переважна кількість педагогів – від 85% до 98%, негативну відповідь надали незначна кількість педагогів – від 0% до 10%, вагалася від 2% до 14% респондентів. Разом з тим позитивні відповіді на запитання під № 3, 4, 5, 6, які визначають право дитини на вибір діяльності, спосіб дії, індивідуальний темп роботи, надали лише від 7% до 27% педагогів, негативні відповіді надали від 48% до 65%, не визначилися від 23% до 29%. Наявність почуття приналежності до соціальної групи однолітків і педагогів, яке оцінювалось педагогами у запитаннях анкети під № 7,9,10,11, зазначили від 59% до 98% експертів, від 0% до 27% надали негативну відповідь, від 7% до 29% не визначилися з відповіддю. Відчуття дитиною почуття провини якщо щось не вийшло відмічають 68% педагогів, 15% так не вважають, відповідь «важко сказати» зафіксована у 17% педагогів. «Польове поводження» дітей зазначили 75% респондентів, незгодні з цим 10%, 15% утруднювались із відповіддю. На запитання анкети, «Чи впевнена дитина в тому, що слухняність (підпорядкування дорослим) – її головна позитивна риса в дитячому саду?» позитивну відповідь надали найбільша кількість учасників опитування – 95%, негативних відповідей не було, не визначилися 5% педагогів.

Отже, на думку експертів, в цілому в ДНЗ створено переважно позитивний соціально-емоційний фон для перебування дітей, але умов для прояву самостійності і здійснення вибору дитиною у діяльності, способу дії, темпу роботи і розвитку саморегуляції – ще не достатньо.

Рівень розвитку психічної саморегуляції довільної активності дошкільників вивчався у різних видах діяльності (ігровій, трудовій діяльності, конструюванні та спілкуванні з однолітками і дорослими) відповідно за такими складовими, як наявність і обумовленість компонентів структурно повноцінного процесу психічної саморегуляції.

Виявлено, що в ігровій діяльності найбільшого розвитку в дітей віком від 4-х до 6-7 років отримує така складова структури акту психічної саморегуляції довільної поведінки, як прийняття суб'єктом мети діяльності. Друге за рівнем розвитку місце посідають такі структурні складові акту психічної саморегуляції довільної поведінки, як: сформованість суб'єктивної моделі значущих умов; програми виконавських дій; система суб'єктивних критеріїв досягнення мети. Найменш розвиненими є такі компоненти акту психічної саморегуляції довільної поведінки: контроль і оцінка реального результату; рішення про корекцію системи саморегулювання. З одного боку, низький рівень розвитку зазначених компонентів може визначатися загальним рівнем розвитку довільної активності, а з іншого боку, зумовлюється саме характером довільної активності дитини в грі. Адже для дошкільника сама гра є метою, вона задовольняє і мотивує дошкільника без урахування того, який результат буде досягнуто.

У структурі трудової діяльності всі компоненти акту психічної саморегуляції представлено в дошкільників різних вікових груп більш рівномірно, ніж в ігровій. Гра більшою мірою «дозволяє» дошкільникові відволікатися від бажаного результату ніж праця. Доведено, що саме трудова діяльність найбільше сприяє розвитку таких компонентів, як здатність до контролю й оцінки реального результату і прийняття рішення щодо корекції системи саморегуляції. У той же час мета праці, виступаючи як соціальна вимога, важче приймається дітьми як власна мета, здатність до привласнення мети праці як соціальної вимоги потребує більшого рівня розвитку дитини як суб'єкта психічної саморегуляції.

Конструктивна діяльність актуалізує всі структурні елементи акту психічної саморегуляції дошкільника так, як і праця, але ще більше активізуються контроль і корекція. Це зумовлено тим, що конструктивна діяльність здійснюється за певними еталонами й алгоритмами, які, постійно перебуваючи в полі сприйняття дитини, можуть досить легко порівнюватися з проміжними та загальними результатами діяльності.

Порівняльний аналіз усіх трьох видів діяльності дошкільників доводить, що ігрова діяльність активізує на високому рівні мотиваційно-цільові компоненти діяльності, а конструктивна діяльність – контрольні-корекційні компоненти.

Висновки. Отже, творча гра і конструктивна діяльність утворюють основу тієї цілісної діяльності дошкільника, яка сприяє розвитку його психічної саморегуляції і довільної поведінки загалом. Трудова діяльність активізує всі компоненти саморегуляції, але на менш високому рівні.

Таким чином, органічне поєднання ігрової та конструктивної діяльності дошкільників із поступовим нарощуванням їхньої залученості до різних форм трудової діяльності сприяє ефективному розвитку акту психічної саморегуляції довільної поведінки дошкільників. Розвиток психічної саморегуляції довільної активності дошкільників має спиратися на провідну діяльність дошкільного віку – ігрову. Значний розвивальний потенціал мають види гри, в яких дошкільник виступає в ролі суб'єкта – режисерська гра, сюжетно-рольова гра, гра за правилами, конструювальна гра. Органічне поєднання цих видів гри сприяє розвитку всіх ланок акту психічної саморегуляції довільної поведінки дошкільника.

Функціонально повноцінна структура психічної саморегуляції довільної активності дитини залежить від якісних показників її самосвідомості, а саме від здатності: під час реалізації певної діяльності суб'єктно привласнювати мету діяльності; створювати суб'єктивну модель значущих умов діяльності; самостійно сформулювати програму виконавських дій; визначити суб'єктивні критерії досягнення мети; суб'єктно здійснювати контроль та оцінку реальних результатів діяльності; приймати рішення щодо корекції системи саморегулювання. Функціональним центром розвитку психічної саморегуляції довільної активності дошкільника є позитивний образ-Я у всіх його складових – когнітивному, емоційному і вольовому компонентах уявлення про себе.

Література:

1. Абульханова-Славская К.А. Стратегия жизни. – М. : Мысль, 1991. – 300 с. - Библиогр.: с. 297–300.
2. Абульханова-Славская К.А. Психология и сознание личности. (Проблемы методологии, теории и исследования реальной личности). – Воронеж : МОДЭК, 1994. – 224 с.
3. Осницкий А.К. Структура, содержание и функции регуляторного опыта человека : автореф. дис. ... доктора психол. наук. – М., 2001. – 373 с.
4. Особенности психического развития детей 6-7-летнего возраста / Под ред. Д.Б. Эльконина, Л.А. Венгера. – М. : Педагогика, 1988. – 135 с. – Библиогр.: с. 133–136.
5. Смирнова Е.О. Развитие воли и произвольности в раннем и дошкольном возрастах. – М. : Издательство «Институт практической психологии»; Воронеж : НПО «МОДЭК», 1998. – 256 с.

УДК 159.922. 73 + 316.6

СУБКУЛЬТУРНИЙ АСПЕКТ ВПЛИВУ КАЗКИ НА СТАНОВЛЕННЯ ОСОБИСТОСТІ ДИТИНИ

Сіткар В.І., к.психол.н., доцент, доцент кафедри практичної психології
Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка

У статті наголошується, що казка є досить багатогранною. Вона супроводжує нас з дитинства і до глибокої старості. Її можна вважати своєрідним духовним досвідом людства, тому що в ній проявляється душа народу. У казці можна віднайти як історичні дані з різних епох, так і завжди знайти натяк на сьогодишню реальність. Вона, як і гра, незамінна в роботі з дитиною. Проте брак теоретичних розробок не дає повною мірою скористатися цим арсеналом, бо з поля зору дослідників випав такий аспект, як взаємодія маляти з казкою.

Казковий світ як складова субкультури дитини є найоптимальнішою системою для сприйняття нею Світу Природи, Світу Культури, Соціального Світу Людей, Світу власного «Я». Єдність цих світів формує у дитини уявлення про світ як цілісність і є основою дитячого світогляду.

Дитяча субкультура є тим смисловим простором, у якому здійснюється формування особистості дитини в «горизонтальній площині», на рівних. Пам'ятаємо, що дитина реагує на казку зовсім інакше, аніж доросла Людина.

Ключові слова: казка, дитина, особистість, субкультура, соціалізація.

В статье указывается, что сказка очень многогранна. Она сопровождает нас с детства и до глубокой старости. Ее можно считать своеобразным духовным опытом человечества, ибо в ней проявляется душа народа. В сказке можно отыскать как исторические данные из разных эпох, так и всегда найти намек на современную реальность. Она, как и игра, незаменима в работе с ребенком. Однако недостаточность теоретических разработок не дает в полном объеме воспользоваться этим арсеналом, так как из поля зрения исследователей выпал такой аспект, как взаимодействие малыша со сказкой.

Сказочный мир как составляющая субкультуры ребенка – это наиболее оптимальная система для восприятия им Мира Природы, Мира Культуры, Социального Мира Людей, Мира личностного «Я». Единство этих миров формирует у ребенка представления о мире как целостности и это основа детского мировоззрения.

Детская субкультура – это то смысловое пространство, в котором совершается формирование личности ребенка в «горизонтальной плоскости», на равных. Нужно помнить, что ребенок реагирует на сказку совсем иначе, чем взрослый человек.

Ключевые слова: сказка, ребенок, личность, субкультура, социализация.

Sitkar V.I. SUBCULTURAL PARADIGM THE INFLUENCE OF FAIRY TALES ON THE FORMATION OF A CHILD'S PERSONALITY

The article points out that the tale is very versatile. It accompanies us from the childhood to old age. It can be considered as a kind of spiritual experience of the humanity because it shows the soul of people. We can find a historical data from the different eras, a hint of a contemporary reality in the tale. It is indispensable in working with a child. However, the lack of theoretical development does not give us a full volume to use this arsenal, because, such an aspect as the interaction a tale with a kid has dropped from the point of view of researchers.

Fairy-tale world, as a component of a child's subculture, it is the most optimal system for the perception of Natural World, World Cultures, Social People World, Personal world of «I» by them. The unity of these worlds forms the child's view about the world as the integrity and the foundation of the children's worldview.

The children's subculture is the semantic space, which deals with the formation of a child in the «horizontal plane», on equal terms. We should remember that a child reacts to the story quite differently than an adult person.

Key words: story, child, person, subculture and socialization.

Постановка проблеми. Феномен дитинства лише порівняно недавно (у другій половині ХХ ст.) став темою психологічних досліджень (К.-Г. Юнг, І. Кон, Д. Ельконін, Е. Еріксон, Д. Фельдштейн та ін.). При цьому дитинство в них традиційно висвітлюється лише в одному аспекті: як процес зростання, розвит-

ку, психологічний чи фізіологічний стан підростаючого покоління тощо. Але як цілісний феномен воно часто залишається за межами пізнавального інтересу і глибоко не осмислюється. У філософському дискурсі феномен дитинства донедавна вважався другорядним; до дитини тривалий час ставилися як до «про-